

*О. Г. ШПАК, академік, президент Ліги нафтопромисловців України
(м. Київ)*

СУЧАСНА ЦІНОВА ПОЛІТИКА В ГАЛУЗІ НАФТОПРОДУКТІВ В УМОВАХ РИНКУ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 8, с. 335–337

Нафтопереробна промисловість завжди була і залишається однією зі стратегічних галузей економіки в усіх розвинених країнах світу. Наявність потужностей з переробки нафти забезпечує стабільність як економіки, так і обороноздатності держави.

Забезпечення сталого розвитку паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) є необхідною передумовою відродження національної економіки, що особливо важливо на етапі її входження до світового економічного простору, оскільки від стану ПЕК значною мірою залежить ступінь економічної та політичної незалежності держави.

Енергетична незалежність базується насамперед на чіткому балансі існування власних ресурсів з потребами в них з боку держави.

Нафтопродуктозабезпечуюча система України є складовою ПЕК, що включає нафтовидобувну і нафтопереробну галузі промисловості, мережу нафтобаз, автозаправних станцій, трубопровідний транспорт.

Формування ринку нафтопродуктів є невіддільною складовою економічних процесів, що відбуваються в нашій державі.

На економічні показники підприємств суттєво впливають законодавство України, а також умови, які диктує ринок нафтопродуктів. У свою чергу, на формування цін впливають вартість сировини та переробки, транспортні витрати, послуги зі збереження та відпуску нафтопродуктів, товарно-збутова націнка, податки (обов'язкові платежі в бюджет).

Перехід країн СНД до використання світових цін у міждержавних економічних відносинах значно загострив проблему забезпечення потреби у нафті, що разом з іншими факторами негативно вплинуло на розвиток нафтопереробної промисловості в Україні.

Через обмеженість власних сировинних ресурсів українські нафтопереробні заводи здебільшого орієнтовані на переробку імпоротної нафти, зокрема російської і казахської, при цьому частка російської нафти в переробці становить близько 55 %.

Проблема полягає не в тому, що Україна імпортує значну кількість сировини, а в тому, що вона отримує основні обсяги нафти з однієї країни — Росії (або безпосередньо через її територію). За таких умов залежність нафтопереробної промисловості і економіки України загалом від імпортичних поставок енергоносіїв є критичною. Тому зниження нинішнього (критичного) рівня залежності України від поставок нафти з однієї держави становить стратегічно важливе завдання.

Диверсифікація зовнішніх джерел постачання нафтової сировини надасть Україні такі переваги: підвищить надійність постачання сировини; уможливить отримання нафти за нижчими цінами за рахунок створення конкуренції між постачальниками; створить передумови для рівноправного співробітництва з Росією і підвищить рівень енергетичної безпеки України.

Власні ресурси сирої нафти в Україні не покривають загальнодержавних потреб у нафтопродуктах і протягом останнього десятиліття країна гостро відчувала потребу в готових нафтопродуктах, особливо у високооктанових бензинах та високоякісних оливах, і значну їх кількість змушена була імпортувати.

До основних причин такого становища належить недостатній рівень видобутку власної нафти і відсутність необхідних інвестицій для модернізації нафтопереробних заводів (НПЗ).

Нині в Україні функціонує шість НПЗ: Кременчуцький, Лисичанський, Херсонський, Одеський, Дрогобицький і Надвірнянський.

Пакели акцій, що належать державі, майже всіх нафтопереробних підприємств передані в управління або продані компаніям (переважно російським) — постачальникам нафти під зобов'язання забезпечення поставки нафти для переробки.

Особливо актуально постає проблема вертикальної інтеграції компаній і вдосконалення їх структури шляхом утворення вертикально-інтегрованих структур (ВНК), що об'єднують в одне ціле весь технологічний ланцюжок.

Більшість ВНК, що формуються в Україні або мають у складі засновників — стратегічних інвесторів — провідні російські чи казахські нафтові компанії, які вже є сформованими ВНК ("Лукойл", група "Альянс", "ТНК", "Татнафта", "Казахойл"), або ті самі нафтові гіганти створюють в Україні дочірні вертикально-інтегровані нафтові компанії ("Лукойл — Україна", "ТНК — Україна", "Казахойл — Україна", "Укрславнафта").

Зважаючи на інтерес російських нафтовидобувних компаній, які придбали пакети акцій українських НПЗ, можна розраховувати на те, що уряд Росії в подальшому передбачить збільшення експортних квот на нафту для поставок на переробку в Україні.

Нафтогазовидобувні підприємства в січні 2002 р. порівняно з груднем 2001 р. збільшили видобуток нафти, газу та газового конденсату відповідно на 0,7; 1,7 і 7,2 %, а порівняно із січнем 2001 р. нафти і газу відповідно на 0,1 і 1,1 %, а видобуток газового конденсату зменшили на 1 %.

Щодо держав СНД у 2001 р. порівняно з 2000 р. збільшились обсяги виробництва автобензину в Азербайджані на 11 %, Казахстані — на 26 %, Російській Федерації — на 0,6 %, Україні — в 1,9 раза, дизельного палива в Білорусі — на 0,8 %, Казахстані — на 15 %, Російській Федерації — на 2 %, в Україні — у 1,8 раза, топкового мазуту в Казахстані — на 13 %, Російській Федерації — на 4 %, Україні — у 1,9 раза. Обсяг випуску автомобільного бензину в Білорусі зменшився на 7 %, дизпалива в Азербайджані — на 20 %, топкового мазуту в Азербайджані — на 35 %, у Білорусі — на 5 %.

Протягом січня-лютого 2002 р. ціна на нафту на світових біржах була не стабільною. То вона підвищувалась до 22,4 дол. за барель після слухів про виконання каїрської домовленості про зниження квот на видобуток нафти та зменшення обсягів експорту нафти Іраком (за програмою "Нафта в обмін на продовольство"), то знижувалась до 18 дол. у зв'язку з рішенням уряду Російської Федерації про відміну обмеження на виве-

зення з держави мазуту. Останнє рішення могло спричинити різке підвищення обсягів поставки мазуту, компенсуючи помічені скорочення обсягів експорту нафти.

Ще однією причиною зниження ціни на нафту була прийнята трейдерами гра на зниження, приводом для чого послужили новини з Росії про те, що обіцяного зменшення обсягів видобутку та поставок нафти на 150 тис. барелів на добу не відбулося.

Наприкінці лютого 2002 р. вартість бареля нафти на міжнародних біржах ІРЕ і NYMEX зупинилась на рівні 20,5–21 дол., що входило у плани ОПЕК. Зі слів міністра нафтової промисловості Іраку, ОПЕК, вочевидь, продовжить квоти до вересня поточного року.

Це рішення не спричинить зменшення обсягів поставок російського "чорного золота" на українські НПЗ. Мало того, починаючи з січня в Україні активізував діяльність "ЮКОС", а Президент України в лютому запросив до плідного співробітництва з українськими НПЗ "Сургутнафтогаз" та "Сибірнафту", у зв'язку з чим обсяги поставок російської та казахської нафти прогноуються на рівні поставок у 2001 р.

У березні ціна на нафту на ф'ючерному ринку підвищилась. Зростання котировок 8 березня продовжилось під впливом позитивних факторів попереднього дня, що свідчить про ознаки піднесення американської економіки. Обсяги угод за підсумками цього дня були високі. Офіційні ціни нафтових ф'ючерних контрактів у найближчі місяці поставки за висновками біржових торгів 8 березня були відповідно такі: у Лондоні на International Petroleum Exchange (ІРЕ) ціна північноморської нафтової суміші Brent (у квітні) становила 23,33 дол. за барель (+0,03±0,1 %) при діапазоні котировок за сесію 22,65–23,35; у Нью-Йорку на New York Mercantile Exchange (NYMEX) ціна тегаскої нафти WTI/Light Sweet (у квітні) дорівнювала 23,84 дол. за барель (+0,13±0,5 %) при діапазоні котировок за сесію 23,15–23,95. На біржі NYMEX кінцеві котировки ф'ючерсів Light Sweet на травень — серпень залишаються на рівні 24 дол. за барель. На підвищення цін на нафту за останні два торгових дня (на час написання статті) впливали новини зі США. Вперше за останні сім місяців рівень безробіття у США знизився з 5,6 до 5,5 %, що учасники ринку сприйняли як один із чинників піднесення американської економіки. Упродовж тижня на ринку панували слухи про ймовірне продовження військових приготувань США проти Іраку і майбутній саміт ОПЕК у Відні.

У процесі торгів 7 березня ціни на нафту перебороли психологічний бар'єр опору 24 дол. за барель, що, на думку аналітиків, було головним висновком тижня. За тиждень (з 1 по 8 березня) ціни на нафту в Лондоні та Нью-Йорку підвищились у середньому на 6,5 %. На той час котировки Light Sweet за підсумками угод у системі електронних торгів NYMEX ACCESS становили 24,27 (+0,43) дол. за барель. Це визначалось фактором підготовки військових операцій США проти Іраку. Саме таку інформацію розіслав своїм клієнтам аналітичний відділ Bank of America Securities.

11 березня торги травневим контрактом на нафту марки Brent відкрилися на позначці 24,20 дол. за барель (+0,60 дол. до завершення попереднього торгового дня).

За два перших місяці 2002 р. обсяги поставок нафти на НПЗ перевищили обсяги поставок за аналогічний період 2001 р. більш як удвічі й становили 3094,9 тис. т (проти 1485,97 тис. т). Незважаючи на те, що впродовж перших двох місяців на плановому ремонті перебували поперемінно ЛІНОС, "Херсоннафтопереробка" та "Лукойл — Одеський НПЗ", усі разом НПЗ переробили 2792,2 тис. т нафти; на ринок було поставлено понад 1,5 млн світлих нафтопродуктів.

Тому тільки в січні 2002 р. обсяги імпорту бензину скоротились порівняно із січнем 2001 р. на 76 %, а дизпалива — на 83 %. Водночас обсяги експорту бензину збільшились у 180 разів, а солярки — в 1,6 раза. Цьому сприяли високий рівень виробництва ПММ вітчизняними НПЗ і в'ялий сезонний попит. Але переорієнтація нафтопродуктів на експорт не змогла кардинально змінити вартості пального на внутрішньому ринку: після деякого січневого підвищення ціни зменшилися і майже досягли грудневого рівня.

Найкритичніше положення склалося з ціною традиційно дорогих високооктанових бензинів. Так, з 25 грудня по 28 лютого вартість тони бензину марки Аі-95 підвищилась у середньому на 3,23 %, Аі-92 — на 3,44 %, низькооктанового А-76 — на 11,29 %, дизпалива — на 20,21 %.

Така диспропорція пояснюється тим, що попит на високооктанові бензини залишається стабільним упродовж усієї зими і перших місяців весни,

а попит на низькооктановий бензин та дизпаливо підвищується з наближенням весни, у зв'язку з чим оператори, очікуючи збільшення обсягів продажу, намагаються утримати ціну від падіння. І це виправдано, бо вважається, що виробників та імпортерів підпирають збільшені ставки податків і тиснуть низькі ціни на нафтопродукти.

За словами директора департаменту маркетингу та продаж ПП "ТНК — Україна" М. Андріасова, "На ринку склалася вкрай негативна ситуація. Це зумовлено тим, що нині відбувається боротьба не ціни, а собівартості. У кого нижча собівартість, той і виживає. Доходить до того, що трейди готові постачати нафту на НПЗ заради заробітка 10 дол. за тону. Це, безумовно, дуже низький показник. Давальці нині майже демпінгують, бажаючи продати ПММ за мінімальними цінами, щоб повернути вкладені кошти, поки ціни не знизились. Це й призводить до зниження вартості пального".

Залишаються стабільними тільки ціни на автозаправних станціях, які підтримують на необхідному рівні їхні володарі.

Складні обставини, що склалися на ринку нафтопродуктів з жовтня 2001 р. (критичне зниження ціни), змусили дві компанії з російським корінням — "ТНК — Україна" і "Лукойл — Україна" — шукати постійний діалог з виконавчою владою.

20 лютого 2002 р. відбулося урочисте підписання меморандуму між урядом та представниками нафтопереробних підприємств України про узгодження дій з урегулювання ринку нафти та нафтопродуктів. Незважаючи на декларативний характер документа, його підписання є великим кроком на шляху до взаємодії і подальшої структуризації українського ринку нафтопродуктів.

Література

1. Кабмин оградит НПЗ. Договоряться ли переработчики между собой // Нефтерынок. — 2002. — №7(220). — С. 6–9.
2. Нафта і газ України / За ред. М. П. Ковалко. — К.: Наук. думка, 1997. — 378 с.
3. Шлак О. Г. Нафта і нафтопродукти. — К.: Ясон-К, 2000. — 370 с.